

الشمس
الحرمان
الحرمان

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	شهیدی پاک، محمدرضا، ۱۳۳۲ -
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ تحلیلی آندلس / محمدرضا شهیدی پاک.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ ۱۴۳۱ق = ۱۳۸۹ش.
مشخصات ظاهری:	۴۳۵ ص.: مصور(رنگی)، نقشه.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۱۷۸-۰
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۴۳۳] - ۴۳۵: همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۴ (فیبا).
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۵ (فیبا).
موضوع:	اندلس (اسپانیا) -- تاریخ -- ۶۳۵ - ۸۹۷ق
رده بندی کنگره:	DP۱۰۱/ت۲ ۱۳۸۹ ش۹
رده بندی دیویی:	۹۴۶/۰۲
شماره کتابشناسی ملی:	۲۵۸۳۸۴۲

تاریخ تحلیلی آندلس

دکتر محمد رضا شهیدی پاک

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

تاریخ تحلیلی آندلس

مؤلف: دکتر محمدرضا شهیدی پاک

چاپ سوم: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۲۵۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵-۹ دورنگار: داخلی ۱۰۵-۳۷۸۳۹۳۰۹ +۹۸ ۲۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

https://telegram.me/pub_almostafa

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

برنامه‌ریزی آموزشی، باید امری پویا و متناسب با دگرگونی‌هایی باشد که در ساختار دانش و رشته‌های علمی پدید می‌آیند.

تحولات اجتماعی، نیازهای نوظهور فراگیران و مقتضیات جدید دانش، اطلاعات، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌های نوینی را فرا می‌خواند که پاسخگویی به آنها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید.

گسترش فرهنگ‌های سلطه‌گر جهانی و جهانی‌شدن فرهنگ در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، مشکلات و نیازهای نوظهوری را پیش‌رو گذارده است که رویارویی منطقی با آنها، تنها در پرتو آراستن افراد به اندیشه‌های بارور، ارزش‌های متعالی و رفتارهای منطقی که در قالب موقعیت‌های رسمی آموزشگاهی با ایجاد رشته‌های جدید، گسترش دامنه آموزش‌ها و مهارت‌ها و تربیت سازمان یافته صورت گیرد، امکان‌پذیر است.

بالندگی مراکز آموزشی، در گرو نظام آموزشی استوار، قاعده‌مند و تجربه‌پذیر است که در آن، برنامه‌های آموزشی، متن‌های درسی و استادان، ارکان اصلی به‌شمار می‌آیند؛ پویایی برنامه‌های آموزشی نیز، به هماهنگی آن با نیاز زمان، استعداد دانش‌پژوهان و امکانات موجود، وابسته است؛ چنان‌که استواری متن‌های درسی به ارائه تازه‌ترین دست‌آوردهای علم در قالب نوترین شیوه‌ها و فن‌آوری‌های آموزشی بستگی دارد.

بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و روزآمد کردن آنها، به حفظ نشاط علمی مراکز آموزشی کمک می‌رساند.

حوزه‌های علوم دینی به برکت «انقلاب شکوهمند اسلامی»، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند؛ در همین راستا، جامعه‌المصطفی ص العالمیه، به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت تعلیم و تربیت طلاب را بر عهده دارد، به پی‌ریزی دفتر برنامه‌ریزی و فن‌آوری آموزشی اقدام نمود.

این دفتر، با ارج نهادن به تلاش‌های صورت گرفته و خوشه‌چینی از خرمن دانش عالمان گران‌قدر بر آن شد تا با بهره‌گیری از شیوه‌های جدید آموزشی و تازه‌ترین دست‌آوردهای علمی به تهیه متن‌های آموزشی بپردازد.

تدوین و نشر بیش از نود متن درسی، در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این تلاش است.

نوشتار حاضر که با عنوان تاریخ تحلیلی آندلس برای دانش‌پژوهان دوره کارشناسی ارشد رشته تاریخ نگارش یافته، حاصل تلاش علمی و درخور تقدیر جناب آقای دکتر محمدرضا شهیدی پاک - دام‌توفیقه - است که از ایشان و دیگر فرزانه‌گانی که در به ثمر رسیدن این اثر بذل عنایت کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنیم.

در پایان، ارباب فضل و معرفت را به یاری خوانده، چشم امید به نقد و نظر آنان دوخته‌ایم.

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ص العالمیه
دفتر برنامه‌ریزی و فن‌آوری آموزشی

فهرست

۱۵	.....	مقدمه مؤلف
۱۷	.....	۱. واژه آندلس
۱۹	.....	محدوده جغرافیایی
۲۱	.....	شهرهای اسلامی در آندلس
۲۳	.....	اشبیلیّه
۲۵	.....	قرطبه
۲۶	.....	قرمونه
۲۶	.....	استجه
۲۷	.....	طلیطله
۲۸	.....	بلنسیه
۳۰	.....	مرسیه
۳۱	.....	سرقسطه
۳۲	.....	تُطیلّه
۳۳	.....	لارده
۳۳	.....	طرکونه
۳۳	.....	طرطوشه
۳۴	.....	قسطلونه
۳۵	.....	دانیه
۳۶	.....	لَقْنَتْ
۳۶	.....	أَلش
۳۶	.....	اوریوله
۳۷	.....	قرطاجنه
۳۸	.....	غرناطه

٣٩	..... وادی آش
٣٩	..... جيان
٤٠	..... يياسه و ابدّه
٤١	..... لورقه و بسطه
٤١	..... ارشدونه
٤١	..... مآلقه
٤٢	..... حصن جبل فاره
٤٢	..... مرّيله
٤٢	..... المنكب
٤٣	..... المرّية (مرآة البحر)
٤٣	..... رنده
٤٤	..... طريف
٤٤	..... الجزيرة الخضراء يا جزيرة ام حكيم
٤٤	..... جبل الطارق
٤٥	..... شريش
٤٦	..... بنبلونه
٤٦	..... برعش
٤٧	..... بلد الوليد
٤٧	..... شقوبيه
٤٧	..... وادی الحجاره (مدينة الفرج)
٤٧	..... مجريط (مادريد)
٤٨	..... شنت ياقب (شنت ياقو)
٤٨	..... ليون
٤٩	..... سموره
٤٩	..... أوقبيدو
٤٩	..... كوادنجا
٥٠	..... بطليوس
٥٠	..... مارده
٥٠	..... لبله (لبلة الحمراء)
٥١	..... شتتمريه يا فارو
٥١	..... شلب
٥٢	..... باجه
٥٢	..... يابره
٥٢	..... أشيونه
٥٣	..... شتتره
٥٣	..... شسترين
٥٤	..... برشلونه (بارسلون)

- جزایر آندلسی مدیترانه ۵۴
- میورقه ۵۴
- شقر ۵۵
- شلطیش ۵۵
- نگاهی اجمالی به تاریخ اسپانیا پیش از فتح ۵۶
- انحطاط گوت‌ها ۵۸
۲. ورود اعراب به آندلس ۶۳
- موسی بن نصیر ۶۳
- دوره والیان اموی آندلس: (۹۲هـ - ۱۳۸هـ / ۷۱۱م - ۷۵۶م) ۶۷
- تشنج در انتخاب والیان آندلس ۷۱
- لشگر یزید در آندلس ۷۳
- ابوالخطار و اتحاد موقت اعراب ۷۵
- چکیده ۷۷
- نتایج «فتح آندلس» ۷۸
- پرسش ۷۹
- منابع، برای مطالعه بیشتر ۸۰
۳. سیاست امویان در آندلس ۸۳
- صمیل زمینه‌ساز استقرار امویان در آندلس ۸۶
- عبدالرحمن اموی از شام تا آندلس ۹۰
- چکیده حوادث دوره والیان آندلس ۹۳
- نتایج دوره والیان در آندلس ۹۵
- سؤالات دوره والیان ۹۶
- منابع بیشتر دوره ولایت ۹۷
۴. عبدالرحمن و انحصار قدرت ۹۹
۵. شورش‌های دوره عبدالرحمن اول ۱۰۵
- تصفیه خونین اعراب اشبیلیه ۱۰۶
۶. عملیات نظامی در شمال آندلس ۱۰۹
- دولت عباسی - شارلمانی و امویان آندلس ۱۱۰
۷. هشام بن عبدالرحمن الرضا (۱۷۲-۱۸۰هـ / ۷۸۸-۷۹۶م) ۱۱۵
- بحران جانشینی ۱۱۵
- صوائف زمان هشام ۱۱۷
- سومین عادل بنی‌امیه!! ۱۱۷
۸. حکم بن هشام (حکم اول) (۱۸۰-۲۰۶هـ / ۷۲۶-۸۲۱م) ۱۱۹
- تصفیه خونین طلیطله: (واقعه حفره) ۱۲۰
- حکم رضی ۱۲۱
- غزوات خارجی حکم ۱۲۳

۹. عبدالرحمن بن حکم بن هشام (الاوسط) ۱۲۵
 اوج خلافت اموی ۱۲۵
 شورش های ثغر الاوسط ۱۲۶
 غزوات خارجی عبدالرحمن اوسط (صوائف) ۱۲۸
 ۱۰. محمد بن عبدالرحمن (۲۳۸-۲۷۳/هـ-۸۵۲-۸۸۶م) ۱۳۳
 شورش ابن مروان جلیقی ۱۳۵
 شورش ابن حفصون ۱۳۷
 ۱۱. خلافت منذر بن محمد (۲۷۳-هـ-۲۷۵هـ) ۱۴۱
 ۱۲. خلافت عبدالله بن محمد بن عبدالرحمن بن حکم (۲۷۵-۳۰۰هـ) ۱۴۳
 شیوع اضطراب آندلس ۱۴۳
 ۱۳. خلافت عبدالرحمن بن محمد (الناصرلدين الله) (۳۰۰-۳۵۰هـ) ۱۴۹
 شیوع نفاق و فتنه در آندلس ۱۴۹
 جنگ های الناصر ۱۵۰
 غزوه پنبلونه ۱۵۳
 ناصر و ادريسيان ۱۵۵
 ۱۴. روابط خارجی دولت امویان آندلس ۱۵۷
 الف) مناسبات با دولت های اروپایی و شمال آندلس ۱۵۷
 ب) روابط دولت اموی با بیزانس ۱۶۰
 ج) روابط دولت اموی آندلس با فاطمیان ۱۶۱
 ۱۵. حکم بن عبدالرحمن (المستنصر بالله) (۳۵۰/۳۶۶هـ) ۱۶۵
 حکم و سلطه امویان بر مغرب اقصی ۱۶۷
 ۱۶. هشام بن حکم و آغاز انحطاط دولت اموی ۱۷۱
 منصور ۱۷۱
 دولت بنی عامر ۱۷۴
 ۱۷. محمد بن هشام بن عبدالجبار ۱۷۹
 ۱۸. آشوب بربرها ۱۸۳
 بازگشت مهدی به خلافت ۱۸۴
 خلافت دوم هشام (المؤید) بن حکم بن عبدالرحمن ۱۸۵
 دومین دوره حکومت سلیمان بن حکم ۱۸۶
 ۱۹. فروپاشی دولت اموی ۱۸۹
 مرتضی مروانی ۱۹۰
 ۲۰. فرهنگ و تمدن اسلامی در دوره امویان ۱۹۵
 سازمان دولت ۱۹۸
 تأسیسات در دوره اموی در آندلس ۱۹۹

۲۰۱	علوم و معارف در آندلس.....
۲۰۱	۱. حساب و ریاضیات و نجوم.....
۲۰۳	۲. طب.....
۲۰۶	۳. علم آبیاری و کشاورزی.....
۲۰۸	۴. ادبیات آندلسی در دوره اسلامی.....
۲۱۱	۵. هنر اسلامی در آندلس.....
۲۱۴	۶. تفسیر قرآن.....
۲۱۵	۷. فقه.....
۲۱۶	۸. فلسفه و کلام و تصوف.....
۲۱۹	۹. تصوف.....
۲۱۹	۱۰. تاریخ و جغرافیا.....
۲۱۹	استمرار علوم و معارف اسلامی در دوره ملوک الطوائف.....
۲۲۱	چکیده دوره امویان آندلس (۱۳۸-۴۲۲هـ).....
۲۲۶	نتایج «دوره حکومت امویان در آندلس».....
۲۲۶	پرسش.....
۲۲۸	منابع، برای مطالعه بیشتر.....
۲۳۱	۲۱. ملوک الطوائف؛ جنگ احزاب.....
۲۳۳	دولت بنی حمود.....
۲۳۴	دولت علی بن حمود در قرطبه.....
۲۳۵	یحیی بن علی بن حمود.....
۲۳۶	بازگشت امویان.....
۲۳۸	ادریس بن علی بن حمود و سقوط بنی حمود.....
۲۳۹	دولت بنی جهور در قرطبه: (۴۲۲-۴۶۲هـ).....
۲۴۰	سقوط بنی جهور.....
۲۴۳	۲۲. بزرگ ملوک الطوائف؛ بنو عبّاد.....
۲۴۵	جانشینان ابن عبّاد.....
۲۴۶	دولت بنی هود در سرقسطه (۴۸۱-۵۰۴هـ).....
۲۴۷	سلیمان بن هود.....
۲۴۹	دولت بنی افطس، بنو مسلمه (۴۱۳-۴۷۸هـ).....
۲۵۰	دولت بربری غرناطه (۴۰۳-۴۸۳هـ) در جنوب آندلس.....
۲۵۱	دولت بنی ذوالنون در طلیطله (۴۰۰-۴۷۸هـ) در ثغر اوسط.....
۲۵۲	دولت بنی رزین (۴۰۳-۴۹۷هـ).....
۲۵۳	چکیده دوره اول ملوک الطوائف در آندلس.....
۲۵۴	الف) ملوک الطوائف از طبقه اشراف عرب.....
۲۵۴	ب) ملوک الطوائف از طبقه موالی امویان.....
۲۵۴	ج) ملوک الطوائف از موالی بنی عامر در شرق آندلس.....
۲۵۴	د) بربرهای مستقر در آندلس از زمان فتح.....

۲۵۵	نتایج دوره اول ملوک الطوائف در آندلس
۲۵۶	پرسش
۲۵۷	منابع، برای مطالعه بیشتر
۲۵۹	۲۳. مرابطين
۲۶۰	سقوط طلیطله
۲۶۲	استمداد ملوک الطوائف از مرابطين
۲۶۴	نبرد زلاقه
۲۶۶	پایان دوره اول ملوک الطوائف
۲۶۹	جنگ اقلیش
۲۷۱	شورش مریدین
۲۷۲	شورش قرطبه
۲۷۳	دوره دوم ملوک الطوائف
۲۷۴	چکیده دوره مرابطين در آندلس
۲۷۶	نتایج دوره حکومت مرابطين در آندلس
۲۷۷	پرسش
۲۷۸	منابع، برای مطالعه بیشتر
۲۷۹	۲۴. موحدین و استمرار وحدت سیاسی مغرب و آندلس
۲۸۲	پیروزی الأارک و شکست العقاب
۲۸۴	آغاز دوره سوم ملوک الطوائف آندلس
۲۸۷	چکیده دولت موحدین در آندلس
۲۸۹	نتایج حکومت موحدین در آندلس
۲۹۰	پرسش
۲۹۱	منابع، برای مطالعه بیشتر
۲۹۳	۲۵. علوم، فرهنگ و تمدن اسلامی در دوره مرابطين و موحدین
۲۹۳	۱. علوم دینی
۲۹۴	۲. فلسفه و کلام
۲۹۶	۳. تصوف
۲۹۷	۴. ادبیات
۲۹۸	۵. تاریخ و جغرافیا
۲۹۹	هنر خوش‌نویسی
۳۰۰	چکیده علوم، فرهنگ و تمدن اسلامی در عصر مرابطين و موحدین
۳۰۰	نتایج عصر مرابطين و موحدین
۳۰۱	پرسش
۳۰۲	منابع، برای مطالعه بیشتر
۳۰۵	۲۶. آخرین دوره حکومت مسلمین در آندلس
۳۰۵	دولت بنی‌نصر در غرناطه

۳۰۶	بنی‌الاحمر و هجوم دولت‌های مسیحی.....
۳۰۸	محمد فقیه و جهاد با قشتاله.....
۳۱۱	انحطاط دولت غرناطه.....
۳۱۴	الایسر.....
۳۱۵	سقوط غرناطه.....
۳۱۷	چکیده دولت بنی‌نصر در غرناطه ۶۳۶-۸۹۷هـ/۱۲۳۸-۱۴۹۲م.....
۳۱۹	نتایج حکومت غرناطه در آندلس.....
۳۲۰	پرسش.....
۳۲۱	۲۷. فرهنگ و تمدن اسلامی در دوره بنی‌احمر.....
۳۲۲	معارف اسلامی.....
۳۲۵	چکیده فرهنگ و تمدن در دوره بنی‌احمر (آخرین ایام آندلس).....
۳۲۵	نتایج.....
۳۲۵	پرسش.....
۳۲۶	منابع، برای مطالعه بیشتر.....
۳۲۷	۲۸. علل سقوط آندلس.....
۳۳۱	الف) علل اصلی سقوط آندلس.....
۳۳۱	۱. پیامدهای منفی ناشی از فشار جمعیت.....
۳۳۳	۲. انحراف اعراب شامی اموی از اهداف اعراب فاتح.....
۳۳۶	۳. استبداد و فساد امویان.....
۳۳۹	۴. مقابله با تشیع.....
۳۴۰	۵. دخالت مسیحیان و یهودیان در حوادث داخلی مسلمانان.....
۳۴۵	۶. فروپاشی هیمنه خلافت اسلامی.....
۳۴۶	۷. فساد مرابطین.....
۳۴۷	۸. پیدایش دولت استشرافی پرتغال.....
۳۴۸	۹. ضعف دریایی مسلمین و پیدایش قدرت دریایی اروپایی-پرتغالی.....
۳۴۹	۱۰. جنگ داخلی در مغرب و آفریقه.....
۳۵۰	۱۱. رکود تجارت و فروپاشی و سقوط اقتصادی جهان اسلام و دولت ممالیک.....
۳۵۱	۱۲. جنگ استشرافی.....
۳۵۲	۱۳. سقوط علمی مسلمانان.....
۳۵۳	ب) سقوط نهایی آندلس.....
۳۵۳	مراحل جنگ‌های صلیبی بر مبنای باز پس‌گیری آندلس.....
۳۵۴	بازپس‌گیری آندلس.....
۳۶۳	پس از باز پس‌گیری.....
۳۶۷	منابع، برای مطالعه بیشتر.....

۳۶۹	.....	۲۹. تاریخ تشیع در آندلس
۳۷۱	.....	۳۰. سقوط خلافت در قرطبه و ظهور دولت بنی حمود، نخستین دولت شیعی در آندلس
۳۷۳	.....	علی بن حمود
۳۷۵	.....	علی بن حمود، خلیفه حاکم قرطبه
۳۷۶	.....	قاسم بن حمود
۳۷۸	.....	بازگشت دوباره قاسم به قرطبه
۳۷۸	.....	پایان سرگذشت قاسم بن حمود
۳۷۹	.....	خلافت المستظهر
۳۷۹	.....	المستکفی بالله
۳۸۰	.....	ابن شهید و ابن حزم در دربار بنی حمود
۳۸۱	.....	ادریس اول
۳۸۴	.....	حسن بن یحیی حمودی و یحیی بن ادریس
۳۸۵	.....	ادریس دوّم
۳۸۷	.....	محمد اول
۳۸۸	.....	محمد بن قاسم
۳۸۹	.....	ادریس سوّم
۳۸۹	.....	خلافت دوباره ادریس دوّم
۳۹۰	.....	محمد دوّم
۳۹۰	.....	محمد بن قاسم بن حمود
۳۹۲	.....	قاسم بن محمد حمودی
۳۹۵	.....	فهرست منابع
۳۹۷	.....	مجلات
۳۹۷	.....	منابع لاتین
۳۹۹	.....	ضمائم
۴۰۹	.....	تصاویر

مقدمه مؤلف

﴿...إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ...﴾^۱

تأسیس دولت اسلامی در «آندلس» پیش از آن که دست آورد نظامی-سیاسی آخرین مرحله از فتوحات اروپایی مسلمانان در دهه پایانی قرن دوم هجری باشد، حاکی از موفقیت چشم‌گیر فرهنگ اسلامی در تحوّل انسانها و خلق جوامع جدید انسانی با تمدن، دین، هنر و صنعت و حتی آداب و رسوم متفاوت از گذشته آن جوامع است.

نهمصد سال از تاریخ «آندلس» به حضور مسلمانان با شش دوره فرمانروایی در شکل دولت‌هایی که هر یک مرحله‌ای از دوره انتقال و تکامل فرهنگ و تمدن اسلامی را در آندلس محقق ساختند، اختصاص دارد.

امروزه آثار تاریخی به‌جا مانده از حاکمیت مسلمین در این سرزمین، بخش بزرگی از درآمد گردش‌گری دولت «مادرید» را تأمین می‌کند. هم‌چنان که انبوه مخطوطات اسلامی-عربی کتابخانه‌های «گرانادا»، «مادرید» (کتابخانه اسکوریال) و... نیز، در زمره سرمایه‌های اصلی شخصیت فرهنگی ملّت «اسپانیا» محسوب می‌شود.

از سویی تاریخ «آندلس» بخش مهمی از حافظه امت اسلامی به‌شمار می‌آید که با استمرار تاریخ‌نگاری «آندلس» باید همواره مورد عنایت محققان مسلمان قرار گیرد.

درحالی که قدرت‌های جهانی، هنوز به بهانه «جنگ‌های صلیبی» به تهاجم گسترده فرهنگی- نظامی علیه مسلمین مبادرت می‌کنند، زیرا چنان‌که هشت دوره جنگ کلاسیک

صلیبی از شمال اسپانیا آغاز شد، جنگ‌های مدرن صلیبی نیز پس از سقوط آندلس شکل گرفته است. و پرونده آندلس هم‌چنان مفتوح است. بی‌گمان در حوزه مطالعات مربوط به «آندلس» می‌توان به‌طور روزمره با خلق آثار جدیدی در عرصه‌های مختلف تجربه‌ای تاریخی و ارزشمند را نصب‌العین آحاد امت اسلامی به‌ویژه سران آن قرار داد؛ چنان‌که اثر حاضر نیز تلاشی است در همین راستا.

دوره اسلامی تاریخ «اسپانیا» عصر طلایی تاریخ آن کشور محسوب می‌شود؛ عصری که مسلمانان دوره‌ای از عزت و ذلت و تحقیر را در آن تجربه کرده‌اند؛ بر این مبنا محافل فرهنگی-سیاسی اسپانیا در پایان قرون وسطی علی‌رغم آگاهی از خدمات تمدنی و فرهنگی مسلمانان، به شکل تحقیرآمیزی از مسلمانان آندلس یاد کرده‌اند. آنچه مسلم است این‌که حجم تحقیقات انبوه انجام شده درخصوص آندلس، نسبت به کارهایی که باید صورت بگیرد بسیار ناچیز است. در این نوشته که با رعایت استانداردهای متون آموزشی برای تدریس سه واحد درسی تدوین گردیده، تاریخ کلاسیک آندلس از زمان فتح (۸۱۱هـ) تا آخرین روزهای سقوط «غرناطه» در (۸۹۷هـ) به‌صورت تحلیلی ارائه شده و مواضع نویسندگان معاصر تاریخ آندلس براساس منابع اصلی مورد نقد و بررسی قرار گرفته است؛ امید است که گام موثری در راستای آموزش تاریخ جوامع اسلامی در غرب اسلامی باشد.

محمد رضا شهیدی پاک

م-تابستان ۱۳۸۷